

RAFORKUMÁLASTJÓRI

Vatnamælingar

Skilagrein 112

Úr Alþingist. og Stjórnartíðindum
1942 og 1943 um vatnamælingar

og

fjárveitingar til Vatnamælinga

(30. des 1955)
S. Rist

3/1. 56

Alþingistíðindi 1942. 59. löggjafarþing A.

Sþ.

350. Tillaga til þingsályktunar

um skipan raforkumála í byggðum landsins.

Flm.: Jörundur Brynjólfsson, Bjarni Bjarnason.

Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að láta fara fram, undir umsjón rafmagnseftirlits ríkisins, fyrstlega athugun á því, á hvern hátt auðveldast verði að koma rafmagni til sem allra flestra byggða býla landsins, og hvernig tryggja megi, að framkvæmt í því efni verði sem allra fyrst.

Við rannsóknina skal sérstaklega athuga:

1. Um skilyrði til vatnsaflsvirkjunar í þorra fallvatna hér á landi til raforkuvinnslu handa heilum landshlutum, einstökum sveitum eða bæjarhverfum og einstökum býlum.
2. Á hvern hátt hyggilegast er að fullnegja raforkupörf landsmanna hvarvetna á landinu, sérstaklega það, hvort hagkvæmara er á hverjum stað að vinna orkuna í smáu orkuveri í námunda við notkunarstaðinn eða taka hann úr sameiginlegri orkuveitu, sem lögð yrði frá sterra orkuveri um byggðarhverfi, sveit eða heilan landshluta, svo og hvernig hagkvemast er að afia þeim býlum raforku, sem þannig eru sett, að ekki er talinn kostur að afla þeim raforku frá vatnsaflsstöðum.
3. Hvernig taka beri upp skipulega framkvæmd þess að afla öllum landsmönum nægrar raforku, en þó sérstaklega þeim, sem enn njóta einskis rafmagns.

Greinargerð.

Hér á landi munu nú um 80000 manns hafa rafmagn, en heita má þó, að það séu nær eingöngu þeir, sem í kaupstöðum og kauptúnnum búa, sem rafmagns njóta, til sveita naumast fleiri en rúmlega 5000 manns. Afl allra rafstöðva landsins er þó enn ekki nema um 20000 kw. Í mörgum kaupstöðum og kauptúnnum hafa menn raforku aðeins til ljósa, og hvarvetna er nú hinn tilfinnanlegasti skortur á raforku. Fullvist má telja, að vinnsla og notkun raforku muni vaxa ört hér eftir sem hringað til, og þó ventanlega í enn sterri stíl.

Um raforkuvinnslu og raforkunotkun stöndum við enn að baki margra annarra Evrópulanda. Má þar t.d. nefna Noreg, Sviss, Svíþjóð, Bretland, Þýskaland, Belgíu. T.ð. hefur Noregur um það bil fjórum til fimm sinnum meira.

Að undanförnum árum og áratugum hafa fram farið margar einstakar athuganir og rannsóknir virkjunnarskilyrða. Að sjálfsögðu hafa þær vatnsaflsvirkjanir og raforkuveitur, sem þegar eru gerðar, verið undirbúnar með athugunum og ásttlunum. Fjöldi annarra athugana hefur einnig verið gerður, fyrst og fremst í þágu kaupstaða og kauptúna, en einnig á vegum sveitabyggða og einstakra býla. Að árunum 1921-1923 voru gerðar ástlanir um virkjunn Andakílsfossa og raforkuveitu um sveitir Borgarfjarðar. Gerði Steingrímur Jónsson rafmagnsstj. þer ástlanir. Síðan

hefur þeði vegamálaskrifstofan, rafmagnseftirlit ríkisins, einstakir verkfræðingar, raffræðingar og rafvirkjameistatar eftir beiðni viðsvegar að gert áætlanir um virkjanir og orkuveitur. Skrá rafmagns-eftirlitsins yfir pennan hluta af starfsemi þess telur þegar yfir 80 mál.

Að árunum 1930-32 starfaði hin fyrri raforkumálanefnd, skipuð af þáverandi atvinnumálaráðherra, Tryggva Þórhallssyni, en í henni áttu sæti Geir Zoëga vegamálastj., Steingrímur Jónsson rafmagnsstj. og Jakob Gíslason, rafmagnsverkfri. Hún skilaði á bingi 1930 "Bráðabirgðaskýrslu um rannsókn á raforkuveitum utan kaupstaða" (bingskjal 558, Nd. 1930). Síðar skilaði hún annari skýrslu um raforkuveitum um Suðvesturland. Voru þar m.a. gerðar lauslegar kostnaðaráætlanir um raforkuveitum, sem neðu til allflestra býla í Rangárvalla-, Árnes-, Gullbringu- og Kjósarsýslum.

Alþingi 1932 samþykkti lög um undirbúning á raforkuveitum til almenningsbarfa (nr. 28, 23. júní 1932). En þau lög urðu til þess, að raforkumálanefndin eldri hætti störfum, og frekari rannsókn um rafveitum þessar voru ekki gerðar fyrr en Ljósafoss í Sogi var virkjaður fyrir Reykjavíkurba.

Um áramótin 1936-37 skipaði atvinnumálaráðherra fimm manna nefnd. Hún var skipuð fulltrúum frá þingflokkum og skrifstofustjóra atvinnumálaráðuneytisins, auk Steingríms Jónssonar rafmagnsstjóra, en verkfræðingar ríkisins skyldu vera henni til aðstoðar. Sú nefnd skilaði löngu og merkilegu áliði í mars 1938, og fylgdu því tvö lagafrumvörp. ~~Áttar með heimma~~ var frýðavarp til laega um orkuráð, sem einnig var borð fram á Alþingi, en ekki hefur náð samþykki þingsins.

Þegar látið er yfir sögu þessara rannsóknna, virðast þar hafa verið ófullnegjandi og komið að minna gagni en óskilegt hefði verið, og er það sakir þess, hversu óskipulagsbundnar rannsóknirnar voru. Þó byrjað hafi verið á rannsóknum í þessu máli í ýmsum héruðum landsins, hefur þeim jafnan verið fljóttlega hatt aftur.

Aðrar þjóðir létu þegar snemma á þessari öld fram fara skipulagsbundnar rannsóknir á því, hvernig hagnýta metti orkulindir landsins í þágu landsmanna. Í Noregi starfaði sérstök nefnd, "den kongelige Elektricitetsforsynings Kommission", á árunum 1919-23 og skilaði heildaráætlun um raforkuvirkjun í landinu (svonefnd Heggstadsáætlun). Í Svíþjóð og Bretlandi og viðar voru á sínum tíma sams konar nefndir starfandi.

Þó að slík heildaráætlun sé gerð, þá er hún að sjálfsögðu ekki bindandi um aldur og evi. Frá henni yrði breytt eftir því, er reynslan síðar bendir til, að betur metti fara. En hún hefur engu að síður sína miklu þýðingu.

Það yrði langt mál, ef gera ætti fulla grein fyrir því, hvaða verkefni, rannsóknir og skipulagningar á þessu sviði eru enn óleyst hér á landi. En nokkur atrið skal drepið á.

Rannsókn sjálfra orkulinda landsins, svo sem fallvatna, og virkjunarskilyrða þeirra er enn skammt á veg komin. Vatnsmagnsmelingar, sem telja verður grundvöll þeirra rannsóknna, höfum við vanrækt mjög. Stöndum við í þeim efnum langt að baki annarra menningarþjóða. Þannig hafa t.d. Norðmenn og Svíar síðan um aldamót látið fara fram stöðugar og kerfisbundnar melingar á vatnsmagni í öllum porra fallvatna þeirra landa, gefið árlaga út skýrslur um þær og á tíu ára fresti ýtarlegt yfirlit, en í Svíþjóð hefur um nokkurra ára bil verið gefið út á ári hverju rit um vatnsrennslishorfur næsta árs ("Vannstandsprognoser"). Vatnsrennslismelingum þurftum við nú þegar að koma í viðunandi horf.

Nokkrir stærstu kaupstaðir landsins hafa látið fram fara á undanförnum árum ýtarlegar rannsóknir á skilyrðum til vatnsafsl-virkjana og orkuvinnslu fyrir sig og eru við því búinir að bæta úr vaxandi orkupörf íbúanna um margra ára skeið. Aðrir kaupstaðir

og fjöldi kauptúnanna hafa enn ekki leyst þetta mikilsverða vanda-mál, og liggja til þess ýmsar ástæður.

Eins og að framan er getið, hafa farið fram rannsóknir og áætlunar verið gerðar um raforkuveitur um sveitir sumra stærstu og fjölmennstu héruða landsins, en þá rannsókn má þó telja of einhliða og ófullkomna, ef ekki eru til samanburðar einnig athuguð skilyrði til orkuvinnslu úr nærtukari orkulindum. Má í því sambandi benda á það, að til mála virðist geta komið, að jafnvel þar, sem ráðgert yrði eða síðar kemi sameiginleg raforkuveita um heilt héruð, veru í fyrstu gerðar minni raforkuveitur um einföld hyerfi út frá smáum orkuverum, ef löng bið yrði talin kunna að verða á því, að héruðsveita kemist upp, en hinum smáum orkuveitur yrðu síðar hlutar hennar.

Augljóst er, að svo umfangsmiklar rannsóknir og áætlanagerðir sem hér reðir um muni verða allkostnaðarsamar, taka langan tíma og binda þó allmikla starfskrafta, ef þær eiga að vera svo ftarlegar, að þær nái tilgangi sínum. Að sjálfsögðu verða þó talsverð not að þeim rannsóknum og áætlunum, sem þegar hafa verið gerðar, en þeim áætlunum þarf að safna saman, samræma þær og fella inn í heildarverk alls landsins. Og þó að stofnað sé til nokkurra gjalda með þessum rannsóknum, þá er hér um svo þýðingarmikið þjóðnyttjamál að reða, að við teljum það með öllu óverjandi, ef ekki verður nú þegar hafist handa um þessar rannsóknir og undirbúning, svo að jafnskjótt og nokkrir möguleikar verða fyrir hendi verði unnt að hefjast handa um stórfelldar framkvæmdir í orkuverabyggingum og rafleiðslum viðs vegar um byggðir landsins.

2. Alþ.t. 1942 A Þingskjal 19 (60. löggjafarb.)

Tillaga til þingsályktunar um raforkumál
(endurtekin þingsályktunartillaga Jör. Brynj. og Bjarna Bjarnasonar,
þingskj. 350 A, 59 þing)
Flutningsmíl Jónas Jónss., B.St., Bj.Bj., E. Jónsson, Jör. Brynj.,
P. Herm., Sig. Þórðarson, S. Guðm. og Sveinbj. H.

3. Alþ.t. 1942 A. þingskjal 209 þingsályktun frá S.P. 4. sept. 1942,
(þingsályktunar tillaga, sem nefnd var hér að framan).

4. Á þessum tíma mæltu lögir svo fyrir:

Stjórnart. 1942. Lög um rafveitur ríkisins, nr. 16, 15. maí 1955.
5.gr. Að því er tekur til vatnsvirkja framkvæmir þó vatnamála-
ráðunautur ríkisins nauðsynlegar mælingar og gerir kostnaðarástlanir
og annars undirbúnings að þeim, nema öðruvísi verði ákveðið.
Vegamálastjóri er fyrst um sinn vatnamálaráðunautur ríkisstjórnarinnar,
og skulu mælingar þessar, kostnaðarástlanir og annar undirbuningur
framkvæmdar af honum og fastlaunaeir verkfræðingar vegamálaskrifstofunna
án sérstaks endurgjalds, eftir því sem þeim vinnst tími til frá
öðrum störfum.

5. Alþ.t. 1943 A þingskj. 409.

Frumvarp að fjárlögum 1944 (eftir 2. umr.) bls. 595 ætla ekki neitt
til vatnsmælinga.

6. Alþ.t. 1943 A þingskj. 517

Breytingartillögur við frv. til fjárlaga fyrir árið 1944

Frá Sigurði Thoroddsen, Jörundi Brynjólfssyni, Jóni Pálmasyni og
Emil Jonssyni.

1. Við 15.gr. B IV 6 (Veðurst.). Nýr liður

Til áhaldakaupa og úrkumum. á hálandi Íslands	kr. 25.000,-
Til vara	15.000,-

2. Við 15. gr. B. VII. Nýr liður

Til vatnsmælinga í fallvötnum	60.000,-
Til vara	30.000,-

7. Alþ.t. 1943 A. þingskj. 697

Fjárlög 1944 (afreidd 13. des. 1943)

ætla að 15.gr. kr. 30.000,- til vatnsmælinga í fallvötnum.